



Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education



Vanredni učenici u crnogorskom obrazovnom sistemu

Podgorica, 2019.

VANREDNI UČENICI U CRNOGORSKOM OBRAZOVNOM SISTEMU

Izdavač:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)



Centar za građansko obrazovanje
Centre for Civic Education

Urednica:

Daliborka Uljarević

Autorka:

Snežana Kaluđerović

Dizajn i produkcija:

Centar za građansko obrazovanje (CGO)



Vanredni učenici u crnogorskom obrazovnom sistemu

Centar za građansko obrazovanje (CGO) je, na tragu inicijativa građana i građanki, istraživao podatke o broju i načinu polaganja vanrednih učenika u Crnoj Gori. Fokus je bio na utvrđivanju broja vanrednih učenika u srednjim školama u Crnoj Gori u odnosu na broj redovnih, kao i iznos prihoda koje škole ostvaruju po ovom osnovu i kako se ti prihodi raspodjeljuju.

Srednje obrazovanje u Crnoj Gori pružaju gimnazije, srednje stručne škole, obrazovni centri i umjetničke škole odnosno 48 državnih ustanova, jedna privatna i jedna državno-privatna. Pri tom, stručno obrazovanje se stiče na više nivoa: nižem (2 godine), srednjem (3 ili 4 godine) i višem stručnom (V stepen), dok obrazovanje u gimnaziji traje četiri godine, a u skladu sa obrazovnim programom.

Učenici mogu imati status redovnih ili vanrednih, pri čemu ovi drugi treba da budu izuzetak a prvi pravilo.



Zakonodavni okvir

Vanredno polaganje ispita uređuje *Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju, Zakon o gimnaziji, Zakon o stručnom obrazovanju, pravilnici i Rješenje*¹.

Zakon o gimnaziji i Zakon o stručnom obrazovanju² propisuju da se učenici upisuju u gimnaziju ili drugu srednju školu kao redovni učenici, koji stižu obrazovanje redovnim pohađanjem nastave, i kao *vanredni učenici*, koji stižu obrazovanje pohađanjem *pripremnih nastave za one predmete koje polažu (instruktivno-konsultativne nastave) i polaganjem ispita*.

Vanredni učenik može biti učenik koji izgubi status redovnog i to: završetkom obrazovanja, ispisom, isključenjem (ukoliko ugrožava bezbjednost, sigurnost drugih učenika i zaposlenih, kao i imovinu škole), samovoljnim napuštanjem (ako pet dana uzastopno i neopravdano ne pohađa nastavu), ako u toku nastavne godine ima 30 ili više neopravdanih časova, ako ponavlja razred više puta nego što je to propisano zakonom.

Takođe, *vanredni učenik* je i onaj koji nije upisao redovno pohađanje nastave, koji je završio osnovnu ili srednju školu ili gimnaziju, a želi da se upiše u neke druge obrazovne programe u okviru iste ili druge srednje škole.

Učeniku koji se paralelno obrazuje i učeniku sportisti koji ne napreduje ili ne završi obaveze iz obrazovnog programa iz opravdanog razloga, status redovnog učenika može se produžiti, ali najviše za dvije godine. Nakon isteka tog vremena, oni mogu vanrednim polaganjima završiti srednje obrazovanje. Odluku o produžetku statusa redovnog učenika donosi direktor gimnazije ili srednje stručne škole, na prijedlog nastavničkog vijeća.

U srednjoj školi se polažu: popravni, dopunski, diferencijalni, razredni, maturski ispit, a u stručnim školama još i praktični, stručni, završni, majstorski, predmetni, diplomski i godišnji ispiti.

¹ Rješenje Ministarstva prosvjete br.01-1435/2 od 24. juna 2013. o visini naknade koju plaćaju vanredni učenici za pripremnju nastavu, polaganje ispita i o visini naknade za rad članova komisije (sa izmjenom Rješenje 01-1435/3 od 4. novembra 2013).

² Zakon o gimnaziji i Zakon o stručnom obrazovanju, Službeni list Republike Crne Gore, br. 064/02, 049/07, Službeni list Crne Gore, br. 045/10, 073/10, 039/13, 047/17



Upis u gimnaziju i stručne škole redovnih učenika vrši se u junskom i avgustovskom roku, na osnovu javnog konkursa koji raspisuje Ministarstvo prosvjete na prijedlog škole, po pravilu četiri mjeseca prije početka školske godine.

Upis vanrednih učenika u srednje škole vrši se do kraja septembra, na osnovu javnog konkursa koji raspisuje Ministarstvo prosvjete, na prijedlog gimnazije i stručne škole. Tim konkursom je utvrđen broj onih koji se mogu prijaviti kao vanredni učenici za određeni program obrazovanja.

Redovni učenici koji polažu razredni ispit ne prijavljuju se na javni konkurs za upis vanrednih učenika, kao ni oni kandidati koji su ranije započeli polaganje ispita, već se neposredno upisuju u odgovarajući razred radi nastavka obrazovanja.

Učenik polaže:

- *Popravni ispit*, ako na kraju nastavne godine ima jednu, dvije ili tri nedovoljne ocjene;
- *Dopunski ispit*, iz onih nastavnih predmeta koje je učio u manjem obimu nego što se to zahtijeva određenim obrazovnim programom, a kada se uključuje iz jednog u drugi obrazovni program, odnosno kada poslije završenog stručnog obrazovanja želi da stekne obrazovanje u gimnaziji, prelazi iz jedne u drugu vrstu škole, poslije sticanja jednog kvalifikacionog nivoa obrazovanja želi da stekne drugi kvalifikacioni nivo obrazovanja, želi da promijene obrazovni program, ili kada se u postupku priznavanja obrazovne isprave utvrdi obaveza polaganja;
- *Diferencijalni ispit*, iz onih nastavnih predmeta koje nije učio u toku prethodnog obrazovanja, a utvrdi se obaveza polaganja;
- *Razredni ispit*, kada iz opravdanih razloga nije ocijenjen na kraju nastavne godine iz jednog ili više nastavnih predmeta iz kojih nije prisustvovao najmanje trećini časova predviđenih obrazovnim programom za nastavnu godinu, ukoliko zbog bolničkog liječenja odsustvuje sa nastave u trajanju od najmanje 60 dana ili zbog sličnih opravdanih razloga, a o čemu odlučuje nastavničko vijeće. Mogu ga polagati i nadareni učenici, učenici koji se paralelno obrazuju i učenici koji se samostalno ili u okviru sportskog kluba pripremaju i takmiče u određenom sportu na prijedlog nacionalnog sportskog saveza;
- U stručnoj školi polaže i *praktični ispit*;
- *Završni ispit* u trogodišnjoj stručnoj školi, a *stručni ispit* u četvorogodišnjoj stručnoj školi;

- 
- *Majstorski ispit* koji polaže učenik koji je završio: trogodišnju stručnu školu, položio završni ispit i ima tri godine radnog iskustva u struci (na poslovima određenog zanimanja); četvorogodišnju stručnu školu, položio stručni ispit i ima dvije godine radnog iskustva u struci (na poslovima određenog zanimanja). Pripremu za polaganje majstorskog ispita mogu da organizuju: škola, licencirani organizator obrazovanja odraslih, reprezentativno udruženje poslodavaca, Privredna komora Crne Gore, strukovna udruženja i poslodavac.

Vanredni učenik u gimnaziji u toku jedne školske godine može završiti jedan razred. Izuzetno vanredni učenik koji završava razredni ispit polaganjem dopunskih i diferencijalnih ispita može završiti više³ (najviše tri) razreda u jednoj školskoj godini, jer se u jednom ispitnom roku može završiti jedan razred, a rokovi su u junu, avgustu i januaru.

Vanredno može završiti dva razreda u toku jedne školske godine i učenik koji pokazuje izuzetne sposobnosti i ima odličan uspjeh i to jedan razred redovnim pohađanjem nastave, a drugi polaganjem razrednog ispita.

Vanredni učenik je obavezan da pohađa *pripremnu nastavu* za predmete koje polaže. Predmete, nastavne sadržaje i fond časova pripremne nastave u gimnazijama utvrđuje nastavničko vijeće. Ukupan fond časova *u gimnaziji* ne može biti manji od 30%⁴ ukupnog godišnjeg broja časova utvrđenog obrazovnim programom, a određuje se u skladu sa metodologijom koju donosi Nacionalni savjet, na predlog Zavoda za školstvo.

Vanredni učenik u *srednjoj stručnoj školi* u toku jedne školske godine može završiti jedan razred.

Za *srednje stručne škole*, predmete i module, nastavne sadržaje i fond časova nastave za vanredne učenike, za svaki obrazovni program, utvrđuje nastavničko vijeće škole. Ukupan fond časova je nešto veći nego u gimnaziji, a ne može biti manji od 50%⁵ ukupnog godišnjeg broja časova za određeni obrazovni program. Određuje se u skladu sa odgovarajućom metodologijom, koju donosi Nacionalni savjet, na prijedlog Centra za stručno obrazovanje.

³ Zakon o gimnaziji, Službeni list Republike Crne Gore, br. 064/02, 049/07, Službeni list Crne Gore, br. 045/10, 073/10, 039/13, 047/17

⁴ isto

⁵ Zakon o stručnom obrazovanju, Službeni list Republike Crne Gore, br. 064/02, 049/07, Službeni list Crne Gore, br. 045/10, 073/10, 039/13, 047/17



Status redovnog učenika koji je prestao isključenjem iz škole zbog ugrožavanja bezbjednosti, sigurnosti drugih učenika i zaposlenih, kao i imovine škole ili je isključen, jer je u toku nastavne godine imao 30 i više neopravdanih časova ima pravo polaganja razrednog ispita u toj školi u istoj školskoj godini i obavezu da pohađa pripremnu nastavu, ukoliko mu je status redovnog učenika prestao u prvom polugodištu⁶. Obrazovnim programom se utvrđuju oblasti u kojima vanredni učenici mogu sticati stručno obrazovanje, kao i način ostvarivanja praktičnog obrazovanja.

Kriterijumi, opšti uslovi za upis vanrednih učenika, polaganje ispita i *utvrđeni broj vanrednih učenika* predviđeni su *Konkursom za upis vanrednih učenika* za tekuću školsku godinu koje raspisuje Ministarstvo prosvjete. Prethodno, broj vanrednih učenika utvrđuju nastavnička vijeća škola a na njihov predlog Ministarstvo objavljuje Konkurs. U slučajevima kad je broj prijavljenih kandidata za upis veći od broja traženog konkursom, primjenjuje se *Pravilnik o načinu, postupku i vrednovanju kriterijuma za upis učenika u gimnaziju*⁷ i *Pravilnik o načinu, postupku i vrednovanju kriterijuma za upis učenika u stručnu školu*⁸, *Pravilnik o polaganju popravnih, dopunskih, diferencijalnih i razrednih ispita u gimnaziji*.⁹

Shodno članu 196 Zakona o opštem upravnom postupku, Ministarstvo prosvjete donijelo je Rješenje¹⁰ kojim se utvrđuju visine naknade koju plaćaju vanredni učenici. Tako, vanredni učenik koji polaganjem razrednih ispita polaže dopunske i diferencijalne ispite za jedan čas *pripreme nastave* plaća naknadu u visini od *1,2 eura*, a za polaganje samo razrednog ispita za jedan čas pripreme nastave plaća *0,50 eura*. Za upis u srednju školu kandidat uplaćuje naknadu u iznosu *20 eura*, a za upis u naredne razrede *10 eura*. Polaganje ispita za predmet bez pisanog dijela ispita je *12 eura* (2,5% od prosječne neto zarade), sa pisanim dijelom ispita *16 eura* (3.3% od prosječne neto zarade), a za predmet sa praktičnim dijelom ispita *20 eura* (4.2 od prosječne neto zarade). Za polaganje pojedinih predmeta, odnosno dijelova ispita na maturskom, stručnom i završnom ispitu kandidat plaća po *25 eura*.

6 Zakon o gimnaziji, Službeni list Republike Crne Gore, br. 064/02, 049/07, Službeni list Crne Gore, br. 045/10, 073/10, 039/13, 047/17 stav 1 tačka 3 i 5

7 Pravilnik o načinu, postupku i vrednovanju kriterijuma za upis učenika u gimnaziju Službeni list Republike Crne Gore, br.21/5

8 Pravilnik o načinu, postupku i vrednovanju kriterijuma za upis učenika u stručnu školu, Službeni list Republike Crne Gore, br.21/5

9 Pravilnik o polaganju popravnih, dopunskih, diferencijalnih i razrednih ispita u gimnaziji, Službeni list Crne Gore br. 74/10

10 Rješenje Ministarstva prosvjete br.01-1435/2 od 24. juna 2013. o visini naknade koju plaćaju vanredni učenici za pripremnu nastavu, polaganje ispita i o visini naknade za rad članova komisije (sa izmjenom Rješenje 01-1435/3 od 04. novembra 2013.)



Praksa

CGO je, u okviru ovog istraživanja, uputio zahtjeve o slobodnom pristupu informacijama za svih **48 državnih obrazovnih ustanova** koje pružaju srednje obrazovanje.

Pitanja su se odnosila na sljedeće podatke za pet školskih godina¹¹: broj učenika koji su polagali vanredno razred za svaku godinu pojedinačno; broj onih koji su položili i prošli godinu i broj onih koji nijesu položili; iznos sredstava koje je škola prihodovala po osnovu vanrednih polaganja učenika u tom periodu; kao i iznos od ostvarenih sredstava po tom osnovu koji je izdvojen za naknada za ispitivače; spiskove svih članova Komisije za vanredno polaganje po rokovima i godinama.

Od 48 ustanova, 45 je odgovorilo na zahtjev CGO-a. Od toga su 42 ustanove dostavile u potpunosti ili dijelimično tražene informacije. Preciznije, 41 ustanova je dostavila podatke o prihodovanim sredstvima, a 36 o iznosu sredstava opredijeljenih za ispitivače. Treba napomenuti da je Srednja mješovita škola "Danilo Kiš" Budva dostavila formalan odgovor o procedurama u toj školi u vezi sa ovim pitanjem, ali nijednu traženu informaciju o broju ovih učenika i prihodovanim sredstvima. Obrazovni centar Plužine i Obrazovni centar Šavnik nijesu od svog osnivanja raspisivali konkurs za upis vanrednih učenika, niti su organizovali vanredno polaganje, o čemu su uredno dostavili informaciju.

Tri srednje škole nijesu odgovorile na upućene zahtjeve ni nakon više urgencija:

1. Srednja stručna škola Berane
2. Srednja elektro-ekonomska škola Bijelo Polje
3. Srednja stručna škola Pljevlja

Monstat objavljuje podatke o broju redovnih, ali ne i vanrednih učenika.

Tako je, na primjer, ukupan broj redovnih učenika u školskoj 2012/13, po Monstatu, bio 31,858, a po podacima dostupnim CGO-u u istoj školskoj godini vanredno je polagalo njih 3051 ili **9,6%** u odnosu na broj redovnih. Pri tome, treba naglasiti da se ta brojka odnosi na 44 od 48 ustanova,¹² odnosno da nije konačna. Ili, u školskoj 2016/17, po Monstatu, ukupan broj redovnih učenika bio je 27,565, a CGO

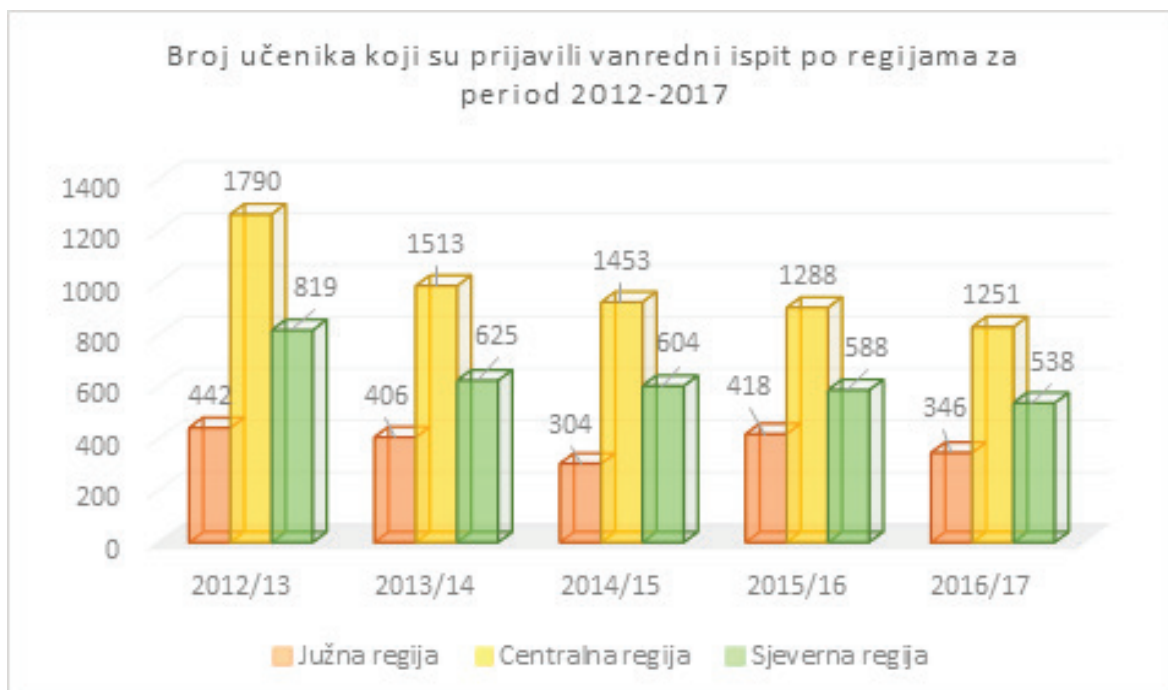
¹¹ 2012/13, 2013/14, 2014/15, 2015/16, 2016/17

¹² Srednja mješovita škola "Danilo Kiš" Budva, Srednja stručna škola Berane, Srednja elektro-ekonomska škola Bijelo Polje i Srednja stručna škola Pljevlja nijesu dostavile ove podatke

ima podatke da je istovremeno u 44 ustanove bilo 2,135 vanrednih učenika (7,7% u odnosu na broj redovnih u istoj godini).

Školska godina	Broj redovnih učenika	Broj vanrednih učenika	Broj onih koji su položili	Broj onih koji nisu položili	Ostvareni prihod po ovom osnovu	Naknade za ispitivače
2012/13	31858	3051	2670	381	696645.98	382171.58
2013/14	31258	2544	2231	313	616903.51	356551.92
2014/15	29223	2361	2028	333	589305.17	334233.37
2015/16	28107	2294	1981	313	568985.43	328182.56
2016/17	27565	2135	1910	225	554746.07	315594.92
UKUPNO		12385	10820	1565	3,026 586.16	1,716 734.35

Odnos broja redovnih i vanrednih učenika od 2012. do 2017. sa prihodovanim sredstvima i naknadama za ispitivače u odnosu na dostavljene podatke¹³



Podaci po regijama

¹³ Podaci za broj redovnih učenika su iz Monstata, a za broj vanrednih učenika i prihode od njihovog polaganja CGO je dobio podatke od samih obrazovnih ustanova u skladu sa Zakonom o slobodnom pristupu informacijama



Najmanji broj vanrednih ispita i polaganja je u gimnazijama, a mnogo veći u srednjim stručnim školama zbog raznovrsnih obrazovnih programa i stepena obrazovanja koje pružaju, pri čemu i među njima prednjači desetak škola sa više od po 100 vanrednih učenika godišnje.

Nastavnička vijeća škola svojim odlukama često odobravaju polaganje razrednih ispita oslobađajući neke učenike nadoknada, na primjer zbog bolesti učenika ili aktivnog bavljenja sportom (državni reprezentativci).

Po osnovu vanrednih polaganja i dostavljenih podataka CGO-u, u Crnoj Gori je u posljednjih pet školskih godina 41 škola prihodovala **3, 026 586,00** eura, ali ta cifra nije konačna. Naime, podatak o prihodovanim sredstvima nije dostavilo pet¹⁴ škola. Obrazovni centri nijesu imali vanrednih polaganja, pa samim tim ni prihoda.¹⁵

Članovima komisije i ispitivačima isplate se obračunavaju shodno Rješenju¹⁶ kojim se utvrđuje naknada koju plaćaju vanredni učenici za pripremnu nastavu, polaganje ispita i za rad članova komisije.

Tako se visina naknade za rad članova komisije u iznosu od 35% od ukupnih sredstava izdvaja za ispitivača, 13% za predsjednika komisije, 12% za stalnog člana komisije i 10% za troškove administracije od iznosa naknade koju kandidat uplati na ime troškova polaganja određenog nastavnog predmeta. Ostatak sredstava raspodijeljuje se na unaprijeđenje uslova obrazovnog rada¹⁷.

Velike su diskrapance u broju učenika u odnosu na prihodovana sredstva u pojedinim školama. Na primjer, Srednja pomorska škole iz Kotora je u posljednjih pet godina imala 705 vanrednih učenika od kojih je ostvarila 41,586 eura prihoda. S druge strane, Srednja građevinsko-geodetske škole "Inž. Marko Radević" iz Podgorica je u istom periodu imala četverostruko manje učenika, tačnije 162 vanredna učenika, i trostruko više prihodovanih sredstava odnosno 134,552 eura.

¹⁴ Srednja stručna škola Berane, Srednja elektro- ekonomska škola Bijelo Polje, Srednja mješovita škola „Danilo Kiš“, Srednja stručna škola Pljevlja, Umjetnička škola osnovnog, srednjeg muzičkog i baletskog obrazovanja „Vasa Pavić“

¹⁵ Obrazovni centar Plužine i Obrazovni centar Šavnik

¹⁶ Rješenje Ministarstva prosvjete br.01-1435/2 od 24. juna 2013. o visini naknade koju plaćaju vanredni učenici za pripremnu nastavu, polaganje ispita i o visini naknade za rad članova komisije (sa izmjenom Rješenje 01-1435/3 od 04. novembra 2013).

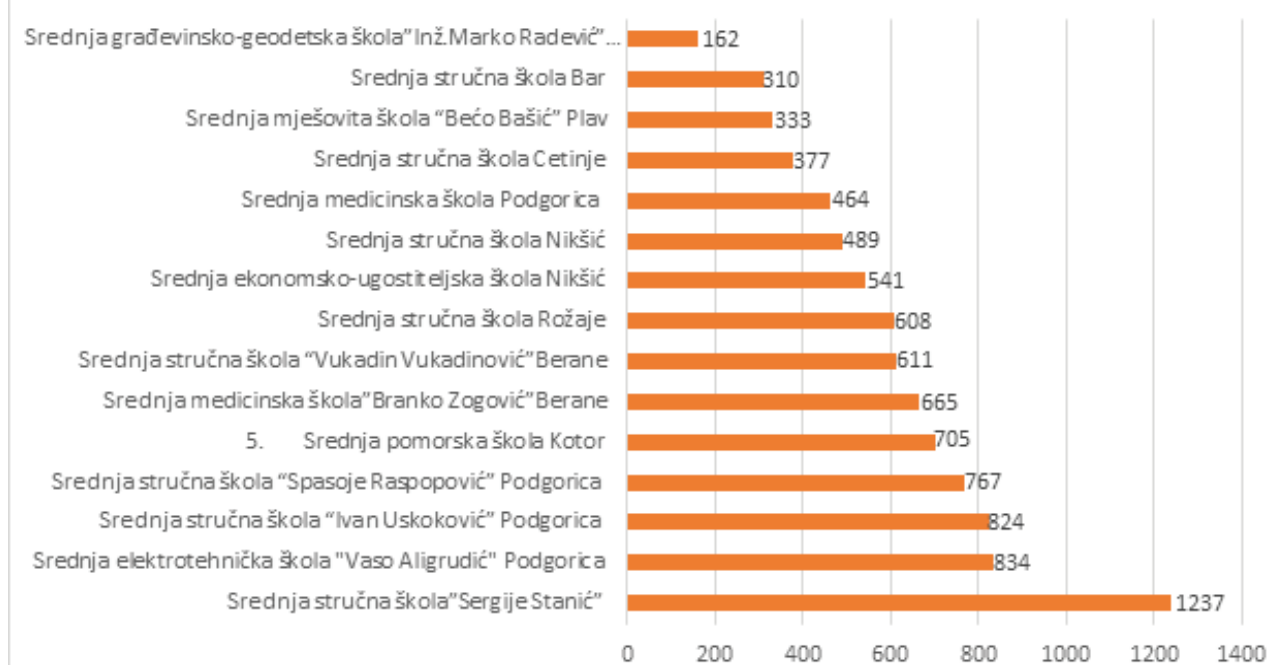
¹⁷ Opšti zakon o obrazovanju i vaspitanju, "Sl. list RCG", br. 64 /02, 31/05, 49/07, 21/09, 45/10, 40/11, 45/11, 36/13, 39/13, 44/13 i 47/17 član 135 i 135 a

Objašnjenje za ovakva odstupanja možemo tražiti u vrsti i broju ispita koju jedan učenik treba da polaže, a što određuje cijenu za ispit. Po učeniku se to može razlikovati zavisno od toga da li polaže pismeni ili usmeni dio jednog ispita, oba zajedno ili cijelu godinu. Ovo je polje koje zahtijeva dodatne analize i objašnjenja, posebno jer se radi o srednjim stručnim školama u kojima su prihodi značajno različiti.



Presjek sredstava od vanrednih polaganja po školama koje su najviše prihodovale

Broj vanrednih učenika za period 2012 - 2017



Škole sa preko 100 vanrednih učenika u periodu 2012-2017.

Takođe, prema pristiglim podacima, evidentno je da se u određenim školama godinama ponavljaju isti sastavi članova komisija. Izdvajanja za predsjednika komisija, stalne članove, direktore su značajno veća od ispitivača odnosno predmetnih profesora i mogu u školama sa većim brojem vanrednih učenika dostići visinu do nekoliko neto zarada u godini. Znači, ispitivač tj. profesor u nastavi primi iznos za onoliko kandidata koliko je u ispitnom roku ispitao, dok direktor i administrativno osoblje naknadu od vanrednih polaganja prima u svakom roku za ukupan broj kandidata koji su prijavili polaganje.

Tražene informacije o članovima komisija za polaganje pokazale su neznatne izmjene u sastavima komisija u posljednjih pet godina za dio srednjih škola gdje prednjače: Srednja elektrotehnička škola "Vaso Aligrudić" Podgorica, Srednja mješovita škola "17. septembar" Žabljak, Srednja mješovita škola "Bećo Bašić" Plav i Gimnazija "30. septembar" Rožaje. Na drugoj strani, pozitivan je primjer Srednja stručna škola "Spasoje Raspopović" iz Podgorice, koja je po dostupnim podacima CGO-u, najkorektnije određivala sastav članova komisija i dala šansu različitim profesorima da učestvuju u radu tih komisija i steknu prihode i po ovom osnovu.

Zaključci i preporuke

- Zabilježen je pad ukupnog broja redovnih učenika u srednjim školama od 2012. do 2017. (preko 4, 000 učenika manje), ali i manji upis vanrednih učenika i polaganja (preko 800 učenika manje), s tim što broj za vanredne učenike nije konačan, jer nekoliko državnih ustanova srednjeg obrazovanja nijesu dostavile podatke. U razgovorima istraživačkog tima CGO-a sa nadležnima u školama notirano je da oni razloge za smanjenje broja učenika vide kroz upisivanje srednjih škola po regionu i šire. Međutim, CGO ukazuje da je primjetan i pad nataliteta iz godine u godinu¹⁸, a nema podataka o broju onih koji ne upisuju ili napuštaju srednje škole. Potrebno je napraviti analizu koja će utvrditi i broj učenika koji nijesu nastavili obrazovanje u srednjim školama, koje inače nije zakonom obavezno, iako ih nesumnjivo čini konkurentnijim na tržištu rada.
- Veliki broj škola ne vrši izmjene sastava članova komisije za vanredna polaganja, što jedan broj profesora stavlja u privilegovan a druge u diskriminatoran položaj. Potrebno je pravilnikom urediti da se vrše rotacije u ovim komisijama, a što uključuje i administrativno osoblje i predsjednike.
- Broj vanrednih učenika u srednjim školama u Crnoj Gori ne postoji u izvještajima Monstata, a iskustvo CGO-a je da se ovi podaci teško dobijaju, kao i da postoje netransparentne obrazovne ustanove koje odbijaju da daju ove podatke. Stoga je preporuka da se uspostavi obaveza svih ustanova da pored podataka o redovnim učenicima daju i podatke o vanrednim, a to bude dostupno u izvještajima Monstata.
- Ministarstvo prosvjete ne vodi evidenciju¹⁹ odnosno nema bazu o broju odobrenih vanrednih polaganja, već su za to zadužene škole, zbog čega bi trebalo ubrzati uvođenje aplikacije za praćenje vanrednih polaganja i praćenje raspodjele prihoda dobijenih po tom osnovu.

¹⁸ <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=49&pageid=49>

¹⁹ Rješenje Ministarstva prosvjete UPI 007-4/2018-2 od 18. januara 2018.

